

*М.Н. Тарасевіч, 1 курс**Навуковы кіраўнік – Л.П. Місюкавец, выкладчык**Палескі дзяржаўны ўніверсітэт*

Многія лічаць што ручнік – гэта аздоблены кавалак тканіны, прызначаны для таго, каб выціраць рукі, хоць у беларускай мове для вызначэння гэтай рэчы ёсць слова “уціральнік”. Ручнік жа – унікальная з’ява нашай культуры [5, с. 231].

У ручніку можна ўбачыць повязь часоў, повязь зямнога і нябеснага, увасабленне родавай памяці і лучнасці часоў. Ручнік – гэта сапраўдная энцыклапедыя беларускага арнаменту. Ручнік – гэта сведчанне жыццёвай устойлівасці традыцыйнай нацыянальнай культуры. Ён выконваў рытуальна-абрадавыя функцыі, якія захаваліся з часоў паганства, і яго ж выкарыстоўвалі ў якасці абярогу ў хрысціянстве. У вясковых хатах ручніком – “набожнікам” і цяпер акаймоўваюць абраз ў чырвоным куце [2, с. 84].

Ручнік – рэч глыбока сімвалічная, шматзначная. Вышываная, узорыста вытканая тканіна здольна выклікаць у нас шмат пачуццяў і асацыяцый. Сваёй прысутнасцю ў хатнім чырвоным куце ці ў царкве на абразях, на прыдарожным ці надмагільным крыжы ручнік азначае тую прастору, у якой чалавек праз словы малітвы здольны ўзняцца да спасціжэння складаных сувязей з Сусветам [1, с. 289].

У беларускай мове існуе некалькі слоў для абазначэння ручнікоў, якія маюць розныя функцыі. Кавалак тканіны без дэkorу ці з вузенькімі палоскамі-ператыкамі па краях, і выкарыстоўваюць для пабытовых патрэб, называецца ўціральнікам. Ручнікі багата аздобленыя натыканнем, вышыўкай, карункамі, паўсюдна на Беларусі носяць назву “набожнік”, а ў некаторых мясцінах іх яшчэ называюць “багавік”, “набразнік”, “накутнік”, “платок” ці “набожны платок”. Усе назвы ўказваюць на прызначанасць такой тканіны Богу, злучанасць яе з абразамі і іх сталым месцам – бажніцай у чырвоным куце [1, с. 184].

Менавіта ручнік-набожнік уяўляе сабой кзінтэсенцыю сялянскага мастацтва – жаночага ручкадзеля. Як мастацкая рэч, ручнік-набожнік размаўляе з намі на мове вобразаў. Невыпадкава з ручніком асацыіруюцца ўстойлівыя сімвалы-вобразы: ручнік-шлях, ручнік-повязь, ручнік-увасабленне добра. Гэтыя сімвалічныя вобразы стагоддзямі замацоўваліся ў свядомасці людзей абрадамі і рытуаламі традыцыйнай культуры, а сучаснай культурай успрымаюцца на ўзроўні архетыпаў [5, с. 28].

На вяселлі ручнік выконвае рытуальную ролю повязі двух пачаткаў – мужчынскага з жаночым, двух сем’яў, двух родаў. Ручнік-падножнік, на які ў царкве становяцца маладыя, абрад звязвання ручніком рук жаніха і нявесты падчас вячання, трохразовае абкручванне ручніком, якое робіць сват маладым на покуці, пакрыванне маладых, адным ручніком – усё гэта сімвалізуе яднанне маладых і ўзаконьвае шлюб у прысутнасці ўсяго роду. У вясельных абрадах ручнік выконвае пасрэдніцкую функцыю паміж родамі праз свае семантычныя, знакавыя ўласцівасці, якія ўвасаблены ў арнаменце на ручніковай палатніне

[3, с. 256].

Вобраз ручніка-шляху нараджаецца ў першадзеянні прадзення ніці. У руках жанчыны-палі – міфапэтычнага персаніфіцыраванага ў розных культурах сімвалу лёсу – хаосу валакна паўстае, набывае працягласць, доўжыцца ніць. Навітая на верацяно, скручаная ў клубок, яна падобна прасторы, якая сканцэнтравана, звiта ў спіраль. Ручнік-шлях паўстае з бясконцага палатна як мера прасторы. Даўжыня ручніковай палатніны суаднесена з размахам рук, ростам чалавека, памерамі яго жылля.

Чырвонай ніццю ў прамым і пераносным сэнсе вобраз ручніка-шляху праходзіць праз усе дзеі вясельнага абраду. Нявесце завязваюць на руцэ ручнік, які яна цягне за сабой па зямлі, як шлях па якім пойдучь замуж і яе равесніцы. Ручнік-падножнік, на якім маладыя стаяць у час вячання ў царкве, нявеста, абыходзячы вакол алтара, павінна цягнуць за сабой, каб аднагодкі выходзілі за муж.

Палатно, ручнік у разгорнутым выглядзе павінны былі служыць шляхам для душ памерлых. Ручнік вешалі за акно, калі ў хаце з’яўляўся нябожчык, каб яго душа магла адшукаць сабе дарогу на той свет. Пры гэтым белы ручнік, чыстае палатно былі шляхам для душы добрага чалавека ў той час, як памерламу чараўніку клалі шнур, каб лягчэй яго душа адыходзіла ў іншы свет.

Ручнік вісеў у хаце да пахавання і шэсць тыдняў пасля, каб душа нябожчыцы, вяртаючыся ў сваю хату, знаходзіла сабе прытулак. Ручнік аблягчаў ей гэты шлях, служыў прыстанішчам і месцам адпачынку.

Ручнікі на хрэст завязваюць, каб была дарога ў неба. Апусканне труны ў магілу на доўгіх ручніках ці на палатне таксама сімвалізуе шлях у іншы свет [1, с. 54].

Ручнік – увасабленне добра – у гэта верылі ўсе ўсходнія славяне. Ручнік здольны дабратворна ўплываць на жыццё, у ім схавана магічная сіла. Гэтыя трывалыя ўяўленні вызначалі нязменную функцыю ручніка як абярэга. У мінулым ручнік быў, верагодна, своеасаблівым язычніцкім абразом, магічным апатрапейным сімвалам роду, сям’і, з дапамогай якога быццам бы ажыццяўляліся сувязь паміж нашчадкамі і продкамі [2, с. 58].

Ручнікі Усходняга Палесся спалучылі ў сабе найбольш выразныя традыцыі гэтага рэгіёна. Разнастайным чырвона-белым арнаментам вылучаюцца петрыкаўскія і калінкавіцкія ручнікі. У сімволіцы чырвонага колеру арнаменту ручніка ляжыць атаясамліванне яго з усходам, поўднем, жыццядзейным колерам, сонцам і таго куту хаты, дзе заўсёды робіцца покуць. Ручніку-набожніку, як прадмету сакральнаму, было вызначана ў доме сталае месца – у чырвоным куце на покуце. У самой назве “чырвоны кут” адлюстраваліся народныя ўяўленні аб дабратворным уздзеянні на ўсё жывое чырвонага колеру сонца, на ўсход якога і была заўсёды накіравана покуць. Чырвоны ручнік на покуці з’яўляўся матэрыялізаваным увасабленнем сімвалічнай ідэі чырвонага кута, не столькі маркіроўкай сакральнасці гэтага месца ў структуры арганізацыі ўнутранай прасторы сялянскай хаты, колькі самім тым галоўным прадметам, які надаваў яму гэтыя якасці [5, с. 44].

Асаблівай прыгажосцю вылучаліся ручнікі, натыканыя браным узорам з традыцыйнымі спалучэннямі белага і чырвонага колераў і пераважна геаметрычным арнаментам (ромбы, крыжы і інш.), які размяшчаўся ў выглядзе папярочных пасакаў. Выраблялі таксама і перабіраныя ручнікі з геаметрычным і раслінным арнаментам. Абрusy ткалі пераважна ў 4 і 8 нітоў (па неадбеленай аснове белым утком); былі вядомы таксама і ажурныя абрусy. Шырокае распаўсюджанне набылі розныя віды пераборнага ткацтва. Тканіны для іншых патрэб (сеннікі, дзяругі, навалкі) ткалі з нізкакаснай пражы ў 2-4 ніты [1, с. 37].

Нягледзячы на тое, што зараз можна набыць ужо гатовыя ручнікі ў краме, жанчыны і па цяперашні дзень ткуць і вышываюць неверагодна прыгожыя рэчы: ручнікі, перабіранкі, навалкі і інш.. Вось і мае бабулі і маці таксама займаюцца вышывальніцтвам. Праз іх гаворкі я шмат цікавага пазнала аб мінулым. Мая бабуля – Марыя Рыгораўна Шышлава – расказвала, што раней вышывалі пераважна “крыжыкам”, але потым перавагу аддалі вышыванню “гладдзю”. Ад яе ж я даведалася, што раней вышывала амаль кожная дзяўчына і, пэўна, кожная жанчына такім чынам рыхтавала пасаг сваёй дочцы. На жаль цяпер гэта ўжо не папулярна. Бабуля ж вышываннем займаецца амаль усё жыццё. Вышыванне – больш індывідуальны від рамяства. Вабіць жа ў бабуліных творах добрае пачуццё густу, гармонія формы і колераў у вышыванках. Дзякуючы цеснай сувязі пакаленняў, вялікая гістарычная спадчына нашых продкаў усё яшчэ жыве побач з намі. Каб пранікнуцца прыгажосцю народнага майстэрства, трэба толькі трохі пацікавіцца ім, і тады адразу становіцца зразумелым, што мінулае захоўвае ў сабе вялікае багацце.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Астрэйка З.І. Беларускі ткацкі арнамент перабіранай і закладной тэхнікі. Мн., 1929. – 378 с.
2. Байбурин А.К Жилище в обрядах и представлениях восточных славян .Мн. , 1983. - 128 с.
3. Вяселле. Каравай. Зборная субота. Пасад. Кн. 2. Мн., 1981. – 480 с.
4. Сахута, Я.М. Беларускае дэкаратыўна-прыкладное мастацтва: 2-ое выд., перапрац. і дап.,/ Я. Сахута. – Мн.: Беларусь, 2001. – 110 с.: іл. ISBN 985-01-0398-1.
5. Фадзеева В. Беларускі ручнік., Мн., 1994. – 404 с.